

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЦЕНТР ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ З БОГЕМІСТИКИ І СЛОВАКІСТИКИ
КОМІСІЯ ІСТОРИКІВ УКРАЇНИ І СЛОВАЧЧИНИ

Історичний часопис
з богемістики і словакістики

Випуск 5

ОСОБИСТЕ Й НАЦІОНАЛЬНЕ
В ІСТОРИЧНОМУ КАЛЕЙДОСКОПІ
СЛОВАКІВ І ЧЕХІВ

Ужгород
Поліграфцентр "Ліра" 2015

ЗМІСТ

ВІД УПОРЯДНИКА	7
НАУКОВІ СТАТТІ	9
<i>Павло ПЕНЯК</i> . БРАТИ ЗАТЛУКАЛИ ПРО ДАВНЮ ІСТОРІЮ ЗАКАРПАТТЯ	9
<i>Інна ТОВТИН</i> . МАТРИМОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ГАБСБУРГІВ ТА ЇХНІ ПЕРШІ СПРОБИ ЗАКРІПИТИ УГОРСЬКІ Й ЧЕСЬКІ ЗЕМЛІ У СЕРЕДИНІ XV ст.	19
<i>Ірмослав АНДРУСЯК</i> . СВЯТОВАЦЛАВСЬКА УГОДА 1517 РОКУ: ЮРИДИЧНЕ ЗАВЕРШЕННЯ ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ ВИЩИМ І МІСЬКИМ СТАНАМИ ЧЕСЬКОГО КОРОЛІВСТВА	27
<i>Владислав ГАЛАС</i> . ІСТОРИЧНА ТЕМАТИКА У СЛОВАЦЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ ТА ПЕРЕКАЗАХ	34
<i>Тетяна ЛІХТЕЙ</i> . ЛЮДОВІТ ШТУР У ДИСКУРСІ СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ВЗАЄМИН	41
<i>Оľга МАЇЛАКOVÁ</i> . POLÍTIKÁ RĚTORIKA ĽUDOVÍTA ŠTÚRA	51
<i>Гор ЛІХТЕЙ</i> . ВІПАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ МІЛАНА РАСТИСЛАВА ПІТЕФАНИКА НА ЗАКАРПАТТІ	59
<i>Štefánia KOVÁČOVA</i> . ZO ŽIVOTA UKRAJINSKEJ EMIGRÁCIE NA SLOVENSKU (životný príbeh manželov Eugena a Andy Naumenko)	75

РЕЦЕНЗІЇ	89
Dejiny Uhorska (1000 – 1918) / Editor Peter Kónya. – Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. – 788 s. (<i>Ігор Ліхтей</i>)	89
Slivka Michal. Pohľady do stredovekých dejín Slovenska (Res intrinsecus lectae). – Martin : Matica slovenská, 2013. – 224 s. (<i>Ігор Ліхтей</i>)	92
Евристична одержимість прями́вської дослідниці. Slovanské reminiscencie. Zborník príspevkov venovaný Dr.h.c. doc. PhDr. L'ubici Babotovej, CSc., pri príležitosti jej životného jubilea / ed. Mária Čižmárová. – Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. – 324 s. (<i>Тетяна Ліхтей</i>)	95
Ліхтей Ігор. "...Лихі літа..." : криза чеської державності у 1278–1283 роках : моногр. – Ужгород : Поліграфцентр "Ліра", 2015. – 104 с. (<i>Мирослава Галас</i>)	96
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	98

УДК 94 (437) „1517” : 323.38

СВЯТОВАЦЛАВСЬКА УГОДА 1517 РОКУ: ЮРИДИЧНЕ ЗАВЕРШЕННЯ ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ ВИЩИМ І МІСЬКИМ СТАНАМИ ЧЕСЬКОГО КОРОЛІВСТВА

Ярослав АНДРУСЯК (Ужгород, Україна)

Андрусяк Ярослав. Святовацлавська угода 1517 року; юридичне завершення протистояння між вищим і міським станами Чеського королівства; 7 стор.; кількість бібліографічних джерел – 20; мова українська.

Резюме. У статті висвітлено завершення протистояння між вищим і міським станами Чеського королівства, досліджено зміст та політичне значення Святовацлавської угоди. Попри всі проблеми, Святовацлавська угода сприяла стабілізації соціально-політичних відносин і завершення майже 40-літніх чвар і міжусобиць у чеському суспільстві.

Ключові слова: *стани, з'їзди, Святовацлавська угода, «Земський статут Владислава II».*

З розвитком станово-представницької форми державного правління у Чеському королівстві продовжилася політична боротьба за владу. Виданий у 1500 р. «Земський статут Владислава II» призвів до суперечок і протистоянь між вищим та міським станами. Основною причиною протистоянь були не лише економічні питання (боротьба за ринки збуту товарів, виробництва товарів, право торгівлі і т.ін.), але й політичні. Значно ускладнювали ситуацію релігійні суперечки.

В зарубіжній історіографії окреслена проблема розглядається в контексті висвітлення внутрішньополітичних подій. Найбільший вклад у вивчення даного питання внесли: Я.Челаковський (*Čelakovský*) [2, 3], Ф.Палацький (*Palacký*) [13], Й.Мацек (*Macek*) [9], Ї.Францек (*Francek*) [7], К.Малій (*Malý*) [10], З.Веселій (*Veselý*) [17, 18] та інші. Зауважимо, що в українській

історичній науці відсутнє узагальнююче дослідження з розглядуваної проблеми.

Вищі стани робили спроби обмежити права міщан. Основним їх аргументом було те, що вільними людьми є лише власники землі, тобто вищі стани (князі, пани, рицарі). Міста мають підпорядковуватися їм, а королівські міста – королю. Відмітимо, що давнє королівське право надавати містам привілеї втрачало свою дію. Втілення цих ідей могло призвести до децентралізації та роздробленості Чеського королівства [9, с. 322-323; 14, с. 137-138; 11, с. 287-298].

Протягом 1500–1517 рр. відбувається боротьба міст проти вищих станів за збереження прав, свобод і привілеїв. Між представниками вищого і міського станів виникали локальні військові сутички. Ці та інші подібні обставини, а також небажання домовитися мирним шляхом, спричиняли нескінченні чвари на чеських землях. Станом на 1517 р. спостерігаються пошуки шляхів примирення ворогуючих сторін. У цей процес були залучені вищі кола чеського суспільства та правителі іноземних держав. Міський стан та декотрі пани з рицарями у березні 1517 р. відправили посольство до імператора Максиміліана I (1508–1519), щоб проінформувати щодо становища у чеських землях. У той самий час міський стан Праги на чолі з Яном Главшою виїхали у Буду до короля Людовіка II Ягеллона (1516–1526). На 17 травня 1517 р. король планував скликати з'їзд у Празі, в якому мали взяти участь і послы від імператора Максиміліана I. Головною метою цього зібрання мало стати вирішення ситуації у чеських землях та остаточне примирення чеських станів [9, с. 362-363].

Щоб запобігти масовому кровопролиттю, чеські стани зуміли організувати Святоаврацький з'їзд. Найбільша заслуга у цьому належить пану Вілему з Пєрнштейна (1438–1521). Вже 16 жовтня 1517 р. повідомлено саксонських князів про успіхи з'їзду: «Повідомляємо вам, що з Божою поміччю на цьому з'їзді відбулося примирення станів цього королівства, вільно мають діяти земські та міські права, а на королівські борги і утримання замків введено податок» [19, с. 65-67].

Святовацлавська угода була записана до «Земського статуту Владислава II 1500 р.», як доповнення без королівської редакції. На жаль, оригінал Святовацлавської рукописної угоди не зберігся у тій формі, у якій він був виданий 24 жовтня 1517 р. Залишилися лише оригінали указів (54 нумеровані статті), пізніше на їх основі видавалися укази для жуп, які діяли до 1848 р., а також виписки з цього договору у перекладі латинською мовою від рицаря Процека Малого з Цетне (можливо, для короля Максиміліана I у 1518 р.) [5, с. 541; 17, с. 130-136; 1, с. 584; 18, с. 112; 15, с. 239-240; 7, с. 93; 8, с. 273]. Відмітимо, що документ використовувався в чеському судочинстві при вирішенні суперечок між шляхтою і містами аж до 1782 р. Ймовірним автором документу вважається Вілем із Пернштейна [9, с. 367; 2, с. 395; 4, с. 145; 6, с. 175; 3, с. 53-59].

З джерел подаємо тільки найважливіше. Основне, на що зверталася увага, – це повний або частковий розподіл та надання повноважень для судової системи, причому як центральної, так і периферійної (земські та міські суди). У відання міських судів належали усі землі королівських міст, з яких щорічно стягували податки у королівську казну. Усі інші землі, включно церковні та монастирські, були звільнені від оплати податків. За договором не було встановлено, що усі землі, обкладені податком, відносилися до міських судів. Це могли бути і панські та рицарські статки, власники вільних земель повинні були звертатися до земських, палатних, дворянських і навіть міських судів. Більшість статей Святовацлавської угоди подає детальний опис цих процесів. Варта уваги одна стаття, видана ще за правління Карла IV, про те, що кожен стан повинен керуватися своїм правом, шляхтичі та паничі – Земським судом, містяни – міським і т.д. Цікавим є факт, що при поданні особистих свідчень у земському суді «осілі» містяни прирівнювалися до магнатів, котрі присягали давати правдиві свідчення стоячки, в той час як усі інші повинні були ставати на коліна. Окремі свідчення могли подаватися у письмовій формі [4, с. 137-139].

Найболючіше питання про пивоваріння нарешті було вирішено наданням йому статус-кво на 6 років (на користь вищого

стану, який отримав право варити пиво у містах), що потім так і залишилося незмінним. Не згадувалося вже й питання про надання права третього голосу містам на з'їздах (міста мали право засідати). Ринкові відносини здобули певну свободу, таким чином кожен вільно, без утисків міг купувати і продавати товари. Під страхом смерті і втрати честі заборонялося в містах носити зброю. Зважаючи на королівський борг, податкові збори без винятку накладалися на всі маєтки і володіння [7, с. 83-87; 10, с. 195-222].

Зрозуміло, що король мав отримати за відповідне рішення певні вигоди. Нові керівники чеського королівства вирішили зібрати з'їзд у Празі, що тривав з 5 по 23 червня 1518 р., і на якому було вирішено списати королівський борг [13, с. 465-466; 10, с. 195-222; 12, с. 313-322].

Серед дослідників існують розбіжності щодо значення Свято-вацлавської угоди. Одні вважають її перемогою міст, інші – вищої знаті [9, с. 365]. На нашу думку, непохибним є те, що попри компроміс і поступки, міський стан підтвердив право третього голосу у Чеському королівстві.

Угода дала поштовх і до вирішення ще однієї політичної проблеми. Йдеться про об'єднання Старого та Нового Празького міста. З'їзд представників обох міст відбувся 30 серпня 1518 р. у Карловому університеті, де за об'єднання виступили Я.Пашек та М.Матей Корамбус. Нова рада сформувалася з 18 коншелів (по 9 представників). Головою коншелів став Ян Пашек [5, с. 577-578; 16, с. 449-454; 20, с. 420].

У краях також відбулися з'їзди, на яких були вибрані збирачі податків, від кожного стану по одній особі. Їм дозволялося застосовувати ексекуційне право до усіх, хто такий збір в установленний строк не сплатить. Якщо сума збору не покривала королівських боргів, наступного місяця у той самий день процедуру зборів повторювали. Були визначені три головні збирачі податків, котрі мали приймати гроші від краєвих (районних) збирачів та робили розподіл королівського майна, керувати його витратами та прибутками. Вибрані представники ще у 1515 року були позбавлені своїх функцій та посад. Для вирішення питань, котрі не розгляда-

лися на з'їзді, було призначено новий з'їзд на день св. Катерини (25 листопада 1517 р.). У зв'язку з великим королівським боргом було проголошено загальний мораторій до дня св. Юрія 1518 р. На з'їзді, що зібрався в день Св. Катерини замість трьох головних збирачів податків було обрано 6 нових управителів, з кожного стану по одному католику та по одному чашнику, яким було доручено збір і збереження податків. З метою обговорення питання про захист земель від порушників, злочинців і т.ін., був скликаний генеральний з'їзд у м. Кладно (2–9 січня 1518 р.). Тут від короля та угорської влади вимагалось вжити заходів проти масових грабунків, яке було запропоновано зупинити шляхом об'єднання сил. Відмітимо, що масові грабунки та повстання в королівських землях тривали майже 40 років. Подібна самодіяльність була у ті часи для чеських станів нововведенням [13, с. 462].

Отже, завершенням протистоянь і розв'язанням внутрішньо-політичних протиріч стало підписання Святовацлавської угоди 1517 р. Незважаючи на компроміс, міський стан підтвердив право третього голосу при прийнятті рішень державного значення у Чеському королівстві. Таким чином, можемо стверджувати, що Святовацлавська угода доповнила «Земський статут 1500 р.», заклала основні правила політики й економіки та утвердила модель станової монархії в Чеському королівстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Томек В. Історія Чешского королевства / В.Яковлев. – СПб : Издательство «Лань», 1868. – 843 с.
2. Čelakovský J. Povšechné české dějiny právní / J.Čelakovský. – Praha : Bursík a Kohout, 1900. – 650 s.
3. Čelakovský J. Soud komorní za krále Vladislava II / J.Čelakovský. – Praha : Nákl. vlastním, 1895. – 60 s.
4. Čechura J. České země 1437–1526. Jagellonci na českém trůně 1471–1526 / J.Čechura. – Praha : «Libri», 2012. – Díl II. – 423 s.
5. Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny země Koruny České (1437–1526) / P.Čornej, M.Bartlová. – Praha-Litomyšl : Paseka, 2007. – Svazek VI. – 839 s.

6. Denis A. Konec samostatnosti České / A.Denis. – Praha : Šolc a Šimáček, 1932. – Díl I. – 301 s.
7. Francek J. Svatováclavská smlouva 24. 10. 1517. Urození versus neurození (Dny které tvořily české dějiny) / J.Francek. – Praha : Havran, 2006. – 122 s.
8. Hora-Hořejš P. Toulky českou minulostí. Od času Přemysla Otakara do nástupu Habsburků (1197–1526) / P.Hora-Hořejš. – Praha : Práce, 1991. – Díl 2. – 456 s.
9. Macek J. Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) / J.Macek. – Praha : Academia, 2002. – Díl 3/4. – 599 s.
10. Malý K. Svatováclavská smlouva, třídní kompromis mezi šlechtou a městy z r. 1517 // *Philosophica et historia* 1. – Universitas Carolina, 1955. – S. 195–222.
11. Marek J. Městská síť na Moravě v 15. a 16. století (Studie o moravské společnosti v době Jagellonské 1) // *Časopis matice moravské* 90. – 1971. – S. 281–303.
12. Matějek F. Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přílehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v 2. polovině 15. a v 1. polovině 16. století / F.Matějek. – Praha : ČSAV, 1959. – 511 s.
13. Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě / F.Palacký. – Praha : L. Mazáč, 1930. – Díl V. – 578 s.
14. Pešek J., Zilynskij B. Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. Století // *FHB* 6. – 1984. – S. 137–161.
15. Tomek V. Děje království českého / V.Tomek. – Praha : Fr. Řivnáč, 1885. – 370 s.
16. Tomek V. Dějepis města Prahy X / V.Tomek. – Praha : Fr. Řivnáč, 1894. – 632 s.
17. Veselý Z. Dějiny českého státu v dokumentech / Z.Veselý. – Praha : Viktoria publishing, 1994. – 543 s.
18. Veselý Z. Přehled dějin českého státu / Z.Veselý. – Praha : Přehled dějin českého státu, 1999. – 484 s.
19. Vilém z Pernšteina pánům a rytířům na sněmu v Benešově shromážděným. V Pardubicích 1516, 4. Července / F.Dvorský (ed.) *Dopisy pana Viléma z Pernšteina z let 1480–1521* // *Archiv český* 16. – Praha, 1897. – S. 65–67.
20. Wocela J. Rozepře pány a rytířstwem a mezi městy za panování krále Wladislawa // *Časopis českého muzea* 5. – 1847. – S. 412–422.

SAINTWENCESLAS AGREEMENT OF 1517: THE LEGAL COMPLETION OF THE OPPOSITION BETWEEN THE HIGHEST AND THE BURGER ESTATES OF THE CZECH KINGDOM

Jaroslav ANDRUSYAK (*Uzhhorod, Ukraine*)

Summary. *The article discloses the completion of the opposition between the highest and the burger estates of the Czech Kingdom, the content and the political significance of the Saintwenceslas agreement are also investigated. Despite all the problems Saintwenceslas agreement helped to stabilize the social political relations and to complete nearly 40 years quarrels and struggles in the Czech society.*

Key words: *estates, sejm (congress), Saintwenceslas agreement, "Königk regulations of Vladislaus II".*